

Att inleda ett polisförhör

Om *fri berättelse* som mål och medel

Lina Nyroos & Hedda Söderlundh
Södertörns högskola

1 Inledning

Polisförhör är en samtalssituation som präglas av institutionella rammar och mål. Alla som förhörs ska behandlas lika och betraktas som oskyldiga fram till dess att motsatsen bevisas av dömande instans. Omständigheter som talar både till en misstänkts fördel och nackdel ska beaktas (Rättegångsbalken, kap. 23 §4) och polisen ska uppmuntra den förhörde till fritt berättande och undvika ledande frågor (Kronkvist, 2021; *Polismyndighetens handbok för förhör*, 2023).

I studien som presenteras här undersöks hur inledningen ser ut i vittnesförhör där polisen efterfrågar en *fri berättelse*, och hur polis och förhörd person därmed synliggör och hanterar institutionella rammar. Mer specifikt undersöks 1) vilket utrymme för fri berättelse som skapas genom polisens inledande fråga/frågor och 2) hur frågan besvaras av den förhörde – blir det fri berättelse? Syftet med studien är att belysa den position i samtalet där fri berättelse ska initieras, samt ge exempel på hur detta kan se ut i praktiken. Den faktiska interaktionen i polisförhör – och särskilt i Sverige på svenska – är fortfarande relativt outforskad empirisk mark (se dock Byrman, 2017; Jönsson, 1988) och systematiska studier saknas av hur utrymme för fri berättelse skapas i förhör i en svensk kontext.

2 Teoretiskt ramverk, metod och material

Teoretiskt vilar studien på etnometodologisk samtalsanalys, vilken betraktar mänsklig social interaktion som grunden för handlingar och praktiker,

vilka i sin tur bygger institutioner på olika nivåer (Sidnell & Stivers, 2013). Samtalsanalys utgör därför ett effektivt verktyg för att analysera hur institutionella aktiviteter organiseras och genomförs, och kan ge ökad förståelsen för vilka ramar, förutsättningar och normer som råder i olika sammanhang. Genom analys av interaktionens mikronivå framträder mönster som bidrar till att förstå hur samtalsdeltagare genomför och förhandlar om aktiviteter som är specifika för institutionen (Heritage & Clayman, 2010).

Studien har genomförts inom ramen för projektet *Samspel och interaktion i svenska polisförhör. Fokus på objektivitet, frågekonstruktioner och polisens omformuleringar* [Finansierat av Vetenskapsrådet, dnr 2021–03044]. Projektets material utgörs av anonymiserade ljudinspelningar av förhör från en förundersökning rörande ett grovt brott. Med anledning av nya möjligheter för teknisk bevisning har utredningen öppnats upp på nytt. I den nya utredningen hölls sammanlagt 51 förhör, och samtliga ingår i materialet. I förhören förekommer 37 individer, vilka inkluderar kategorierna *misstänkt*, *vittne* och *rättsläkare*. Fyra erfarna poliser håller förhören i par. Totalt uppgår materialet till ca 25 timmars ljudinspelning, där det kortaste förhöret pågår i 9 minuter och det längsta i 1 timme och 17 minuter. Allt material har transkriberats och sekvenser med polisens inledande fråga har valts ut för analys.

3 Polisförhöret: ramar och genomförande

Polisförhör är alltså institutionella samtal där deltagarna är orienterade mot bestämda mål, roller och ramar (se t.ex. Drew & Heritage, 1992). Den institutionella karaktären skapas och återskapas av deltagarna i samtal genom att de hanterar uppgifter eller frågor som rör institutionen, samt förhåller sig till ramar och procedurer relevanta för institutionen. En eller flera deltagare agerar dessutom utifrån sin professionella roll.

År 2023 gav Polismyndigheten ut en handbok för internt bruk som beskriver hur polisförhör i Sverige ska genomföras: *Polismyndighetens handbok för förhör* (2023). Handboken presenterar i komprimerad form den så kallade PEACE-modellen, vilken bygger på kognitiv intervju-metodik som syftar till fritt och objektivt inhämtande av information med stort fokus på tekniker som främjar framkallandet av minnen. Handboken är utgiven efter att materialinsamlingen för projektet genomfördes, men PEACE-modellen och målsättningen om fri berättelse har länge varit etablerade arbetssätt inom svensk polis (Kronkvist, 2021). Modellen utgör därför en relevant ram också för det insamlade materialet.

PEACE-modellen beskriver förhöret i tre övergripande faser. I den inledande fasen ska polisen bl.a. ge den förhörde information gällande målet, berätta om syftet med förhöret samt beskriva hur det dokumenteras. Yttrandena i denna inledande del är ofta formaliserade (se t.ex. Byrman, 2017), och Heydon (2004) visar att förhørsledaren med Goffmans terminologi är *animator* och gör myndigheten ansvarig för det som sägs. Även i förhörets tredje och avslutande del förekommer formaliserade yttranden när förhørsledaren meddelar att förhöret avslutas och exempelvis anger exakt tidpunkt.

Den avhandlande och informationssökande mittendelen förutsätter andra positioner och deltagarroller (Heydon, 2004). Här ska den förhörde enligt förhörshandboken (*Polismyndighetens handbok för förhör*, 2023, s. 13) initialt berätta med egna ord och ge en fri berättelse utan påverkan från polisen:

[f]örhørsledaren ska inhämta så mycket information som möjligt, med så få frågor som möjligt. Fri berättelse ska främjas [...] och förhørsledaren ska först be förhörspersonen att berätta fritt om det som är under utredning och så långt som möjligt undvika att avbryta den fria berättelsen.

För att främja en fri berättelse kan polisen uppmuntra den förhörde att "[b]erätta allt du minns om den här händelsen" (*Polismyndighetens handbok för förhör*, 2023, s. 16). Först därefter ska polisen ställa uppföljande frågor och uppmärksamma luckor eller motsägelser i berättelsen. Tidigare forskning av interaktion i polisförhör visar en viss variation vad gäller detta ideal. I Jönssons (1988, s. 35) klassiska studie rapporteras att 17 av 30 förhör innehåller uppmaningar om fri berättelse, men det är oklart om detta sker initialt eller senare under förhören. Byrman (2017) analyserar 13 skattebrottsförhör och visar att dessa inleds med en gärningsbeskrivning, vilken den misstänkte erbjuds att kommentera. Sekvenser med fri berättelse finns senare i förhören, men då i relation till olika topiker som initierats av förhørsledarens frågor. van Charldorp (2012) som analyserar ett nederländskt material med 14 förhör, identifierar i sin tur tre olika sätt vad gäller hur den förhördes narrativ uppmuntras, produceras och bemöts. Det första är "free story" där den hörde lämnar en fri berättelse, varpå polisen ställer uppföljande frågor. Det andra är "supervised story", där den hörde blir avbruten av polisen med olika frågor som styr berättandet och det tredje är "imposed story", där den hörde inte accepterar berättarrollen utan enbart ger korta svar på polisens påståenden och frågor. van Charldorp visar på så sätt att den förhördes berättelse är mer eller mindre styrd av polisen och även om det finns element av alla tre typer i de förhör hon studerat, domineras varje förhör av ett visst sätt. I van

Charladorps material saknas förfrågan om fri berättelse i 3 av de 14 förhören.

Heydon (2004) konstaterar att polisen ibland redan har kännedom om det som berättas, men i den institutionella kontexten är det viktigt att den förhörde också beskriver sådant som polisen kanske redan känner till, bland annat för dokumentationens skull. Polisen kan synliggöra proceduren genom att explicit hänvisa till inspelningen och behovet av dokumentation (Stokoe, 2009). Ofta handlar hänvisningar till proceduren om hur något brukar göras i det institutionella sammanhanget, vilket är en tyst, praktisk kunskap knuten till polisens profession (Nielsen et al., 2012).

Som framgår av både förhörshandboken och tidigare forskning ska alltså den förhörde helst berätta fritt om den händelse som är under utredning. Berättande, eller orientering mot berättelser och narrativ, är vanligt också i andra institutionella samtal. Från språkvetenskapligt perspektiv har berättelser studerats både som produkt och process (Rehnberg, 2014). En berättelse associeras med vissa förväntade kriterier och är på så sätt ett prototypbegrepp: den antas ha viss struktur, utspela sig i det förflutna och innehålla en poäng eller en klimax (Labov, 1972).

Inom samtalsforskningen betonas att berättande är en social handling och att berättelser måste förstås i relation till sin kontext samt den aktivitet som den bygger upp (se t.ex. De Fina & Georgakopoulou, 2008; Labov, 1972; Norrby, 1998). Det betyder att lyssnaren är en aktiv deltagare i berättandet och att berättandet delvis är ett gemensamt projekt (se t.ex. Eriksson, 1997). Den som berättar orienterar sig mot andra deltagares uppmärksamhet, och de frågor som ställs styr hur berättelsen utvecklas. Stokoe och Edwards (2006) visar att deltagarna orienterar sig mot och uppmärksammar narrativ som episoder med en början och ett slut, men att deltagare i ett institutionellt sammanhang kan förhandla om vad som är en lämplig startpunkt för berättandet i relation till institutionens mål och uppgift. Berättelser kan därtill behandlas som att de är vinklade och endast återger ett perspektiv bland flera möjliga. I analys av polisförhör visar Johnson (2008) att lekmannens berättelse under förhörets gång rekontextualiseras i relation till institutionens mål. Genom de frågor som polisen ställer omförhandlas den misstänktes berättelse i relation till ansvar och bevisvärde, så att återgivna handlingar beskrivs som brottsliga samtidigt som den misstänkte tillskrivs större agens (se även Jönsson, 1988).

4 Analys och resultat

I det här avsnittet visar vi tre exempel som illustrerar tre olika inledningar av förhör i materialet där fri berättelse efterfrågas samt hur detta följs upp

av den förhörde. Av 51 förhör som ingår i materialet efterfrågar polisen fri berättelse i sin inledande fråga i 31 förhör. I 25 av dessa 31 fall påbörjas fri berättelse, medan det i sex förhör saknas en initial fri berättelse trots att polisen bjuder in den förde till att berätta fritt kring vad den minns av händelsen. Bland dessa sex förhör ingår ett förhör med en (av tre) rättsläkare. Ett annat av dessa förhör presenteras som exempel 2 nedan, där fri berättelse kommer senare i förhöret (jfr. "free story" i van Charldorps studie). Resterande fyra förhörda personer som inte på uppmaning ger en fri berättelse är vittnesförhör med personer med anknytning till antingen misstänkt eller brottsoffer.

I de 20 förhör där polisen inte efterfrågar fri berättelse inleder polisen istället med en fråga som rör något mer specifikt. Här ingår i huvudsak uppföljande förhör och ett förhör med en rättsläkare, men också materialets samtliga förhör med misstänkt.

4.1 När det blir fri berättelse

I det första exemplet, hämtat från ett vittnesförhör, kommer vi in i samtalet strax efter att polisen läst upp den så kallade ingressen vilken innehåller information om ärendenummer, dag, tid och plats samt närvarande personer. Denna följs av en kort övergång där polisen nämner att personen blivit förhörd ett flertal gånger tidigare med anledning av fallet, också i samband med den första utredningen. Den informationen etablerar en bakgrund och länkar ihop det förflutna med pågående förhör, samtidigt som polisen implicit motiverar hur den förhörde är av intresse för utredningen. I rad 5–8 ser vi hur polisen ställer den fråga som lämnar över ordet till den förhörde:

(1) Exempel *Om vi stämmer av lite*. [41]

5 P1: ähm å äh då tänkte ja bara fö:rst bara om
6 vi stämmer av lite va du minns själv idag innan
7 vi ställer nåra frågor om du bara drar dej till minnet
8 .hh va- va du minns av den här händelsen så att säga.
9 (1.0)

Polisens fråga formuleras som en uppvärmning till de riktiga frågorna som ska ställas senare, och detta görs genom en rad nedtonande element som *då tänkte jag bara först bara* följt av *om vi stämmer av lite*. Den här inledningen bidrar till att tona ned den formella stämningen, då *stämma av*, med tillägget *lite*, neutraliserar den grad av insats som fråga-svars-sekvenserna i ett förhör kan förväntas föra med sig genom krav på bland

annat korrekthet. Inledningen skapar också ett utrymme som ligger lite utanför det faktiska förhöret, vilket snart ska påbörjas: *innan vi ställer några frågor*. Här explicitgörs också proceduren för förhöret, nämligen att polisen är den som ställer frågor. Själva frågan byggs upp i flera led, och överlämnas inte förrän i rad 8 genom att den förhörde uppmuntras att dra sig till minnes vad hen kommer ihåg av "händelsen". *Händelse* är ett begrepp som återkommande används av polisen i förhör, och det förekommer också tämligen frekvent i metodstödet som ommarkerad hänvisning till brottet under utredning (se *Polismyndighetens handbok för förhör*, 2023). Det kan därmed betraktas som ett begrepp förknippat med institutionen och verksamheten (jfr Nord & Sörlin, 2017), och det är språkligt intressant att det hänvisar till en händelse i bestämd form, vilket förmedlar en bild av brottet som något avskilt och avgränsat i tid. Den bestämda formen signalerar också att referenten är känd, något som vi ska se i senare exempel inte är helt oproblematiskt.

Som framgår av transkriptionen ombeds inte vittnet uttryckligen att berätta, utan i stället återge vad hen minns rörande händelsen. Frågans konstruktion, med flera led och flertalet dämpande åtgärder skapar ett fritt utrymme för den förhörde att svara, vilket vi ser i den fortsättning som följer:

- 9 (1.0)
10 V: ähh(h) asså- (.) ja minns ju- ja blev ju uppringd
11 hemifrån- eller hem- när ja var hemma, i min bostad
12 och=eh (0.2) .hh fick då reda på att det gällde ett mord,

Svaret till polisens fråga inleds i rad 10 efter en paus om 1 sekund, och det innehåller en disprefererad struktur i form av mikropauser, omtag samt reparationer. I svaret berättar den förhörde om ett telefonsamtal, och i rad 11 ekar det institutionella språkbruket när vittnet gör en reparation gällande platsen som hen befann sig på när hen blev uppringd. *Hemifrån* korrigeras via *hem* till *hemma*, för att sedan ytterligare en gång ändras till *i min bostad*. Skiftet utgör ett perspektivbyte då *hemma* kan betraktas vara en mer informell benämning av *bostad*, och det kan ses som ett exempel på vad Johnson (2008) beskriver som institutionsanpassade svar som speglar ett institutionellt perspektiv, snarare än ett individuellt.

I det här utdraget ser vi endast ett fåtal rader av vittnets svar, men som framgår accepterar vittnet frågan och påbörjar ett svar, vilket kan betraktas som ett accepterande av den tilldelade *diskursiva identitet* som aktualiseras genom närhetsparet *fråga-svar* (Zimmerman, 1998). Den korta början på svaret visar också hur den förhörde påbörjar en berättelse som

återger en situation där en plats etableras, men också en särskild händelse: informationen om ett mord som delgavs genom ett telefonsamtal. Genom detta visar den förhörde också hur hen accepterar och omsätter den *situationella identitet* som kommer med rollen som *förhörd*. I metodstödet finns ett implicit antagande om att fri berättelse är ett resultat av rätt ställda frågor och en medgörlig förhörsperson, men som påpekats av Johnson (2008) kräver fri berättelse en *berättare*, vilket förutsätter att förhörspersonen både kan och vill identifiera vad som efterfrågas, samt tar på sig uppdraget att svara. Förhörspersonen i exempel 1 initierar och fullföljer en berättelse som visar drag av en prototypberättelse, då den exempelvis har en klar kronologi samt stark orientering mot det som i förhöret ska komma att visa sig vara polisiärt intressant. Förhörspersonen identifierar således initialt vad som är fokus för polisens fråga – trots att frågan är oprecis och öppnar för tolkningsmöjligheter – och levererar en berättelse.

4.2 En trög start på fri berättelse

Exempel 2 är hämtat från ett annat förhör, och visar hur en fråga som är snarlik den i exempel 1 leder till ett annat utfall.

(2) Exempel *Om du berättar spontant*. [28]

- 1 Pl: ä::h om vi börjar bara lite såhär ba- (m) om du berättar
- 2 spontant vad du minns idag av den här händelsen,
- 3 du är ju hörd en gång, .hh
- 4 V: m,
- 5 Pl: tidigare i den här utredningen, va- va kommer du ihåg
- 6 ifrån det här.
- 7 (1.1)

Polisens fråga (rad 1–3 + 5–6) uppvisar flera likheter med exempel 1. Frågan ges en informell prägel genom det inledande *om vi börjar*, vilket formerar ett gemensamt *vi* som neutraliserar den institutionella hierarkin. *[B]ara lite såhär ba-* bidrar till att ytterligare tona ner graden av allvar och formalitet. En skillnad från det förra exemplet är att den förhörde här uppmanas att just *berätta*, med tillägget *spontant*. Det senare mildrar graden av förpliktelse då en spontan berättelse inte nödvändigtvis ställer krav på eftertänksamhet och precision. Att berätta *något* blir viktigare än *vad* som berättas. I likhet med föregående exempel formuleras den inledande aktiviteten som något av en uppvärmning, och frågan – som även denna gång är flerledad, öppnar för tolkning av önskvärt svar. En anledning är att frågans inledning sätter en särskild händelse i fokus (*om*

du berättar spontant vad du minns idag av den här händelsen), medan tillägget tillåter en fokusförflyttning till när den förhörde hördes tidigare, så att det spontana berättandet snarast förväntas handla om detta förhör (*du är ju hört en gång tidigare i den här utredningen, va- va kommer du ihåg ifrån det här*). Det avslutande *det här* har således oklar – eller snarast dubbel – syftning, vilket öppnar för den förhörde att tolka frågan och välja ingång. Med start i rad 7 nedan ser vi vad som händer efter att polisen lämnat över turen till den förhörde:

7 (1.1)
8 V: asså jag kommer ju inte ihåg (0.5) s::å mycket. ä:h
9 jag kommer inte ihåg förhöret; jag kommer inte ihåg
10 (0.7) <riktigt> (0.9) *ä::h* (0.9) asså vad som har hänt,
11 Pl: näj,
12 V: äh: (1.7) så- (1.2) de e lite tomt.

Efter en paus i rad 7, ger den förhörde ett svar som besvarar polisens båda frågor: hen kommer inte ihåg vare sig förhöret eller det som hänt. Vittnet formulerar då en *gist formulation* (Antaki et al., 2005): *de e lite tomt*, vilket är en tolkande sammanfattning eller kärna av det som sagts tidigare. Den här återvändsgrädden tar inte samtalet framåt, och polisen fortsätter i stället med att upplysa om att de läst i tidigare förhör att personen delat ut post i ett specifikt område:

13 Pl: m, .pt om jag säger såhär då kommer du ihåg att du:: ha-
14 du- i- i- jag har ju läst i tidigare förhör, [det är ju=
15 V: [m,
16 Pl: =ganska kort i och för sej här då men (hh) där berättar
17 du om att du har delat ut post i [Petterslundsområdet.=
18 V: [m:
19 V: =precis. så jag dela ju ut post i porten=det
20 kommer jag ihåg.
21 Pl: det kommer du ihåg ja.
22 V: a[: , (.)
23 Pl: [a: ,

Här placerar polisen den förhörde i en särskild roll på en specifik plats, något som kallas *mental återetablering*, vilket syftar till att hjälpa den förhörde att minnas en särskild miljö (Kronkvist, 2021). Den *om-sats* som polisen använder i rad 13 markerar ett omtag, som erbjuder en ny vinkel. På så vis bibehålls en öppen ram, samtidigt som det etablerar en möjligen tydligare startpunkt för samtalet – något som markeras genom polisens

betoning på *det* i *det kommer du ihåg ja*. Vittnet i *porten* indikerar också att hen identifierat relevant plats knuten till händelsen. Efter några korta uppbackningar och en paus visar dock den förhörde att hen inte självmant kommer att brodera ut ett svar:

24 (.)
 25 V: äh men liksom mer än så runtomkring vet jag inte riktigt
 26 (0.5)

Av den här inledningen att döma skulle man kunna dra slutsatsen att den förhörde inte kan eller vill berätta, men sett till hur sekvensen utvecklar sig blir en annan tolkning möjlig. Efter rad 25 låter polisen den förhörde läsa dialogförhöret som genomfördes i den tidigare utredningen, med uppmaningen att hen ska *påminna [s]ig litegrann om vad som sas då*. Efter att vittnet läst det nedtecknade dialogförhöret kommer förhöret i gång och den förhörde berättar fritt och mycket detaljrikt. Det fria berättandet krävde dock en tydlig utgångspunkt, som i det här fallet handlade om att placera in vittnet i ett mer precist sammanhang. Exemplet visar att en öppen fråga och ett samarbetsvilligt vittne inte nödvändigtvis leder till fritt berättande. För att acceptera en berättarroll krävs också att förhörs-personen kan identifiera vilken berättelse som är förväntad.

4.3 Motstånd

Det tredje och sista exemplet visar i kontrast till de tidigare hur motstånd till att berätta kan se ut. Det är hämtat från ett förhör med ett vittne som har stark koppling till den som är misstänkt för brottet, vilket gör att hen enligt rättegångsbalken inte är skyldig att vittna. Vittnena från de två tidigare exemplen har ingen sådan koppling till vare sig gärningsman eller brottsoffer, utan hörs med anledning av observationer de gjort. När vi kommer in i exempel 3 har polisen precis sagt att vittnet inte är skyldig att *vittna om det du vet*, följt av frågan:

(3) Exempel *Speciell händelse*. [1]

4 Pl: men ja tänkte ändå be dej, (0.3) berätta de du
 5 kommer ihåg=[de e ju länge sen nu men .hhh ä::h
 6 V: [(tsch).hhh

Polisens förstatur uppvisar flera likheter med vad som visats i exempel 1 och 2: initialt ombeds vittnet att förutsättningslös berätta *det [hen] kommer ihåg*, och för det andra reduceras graden av formalitet genom att polisen t.ex. *ber* vittnet om något. Ordvalet *ber* tonar ned polisens deontiska rättigheter (Stevanovic, 2018) och reducerar graden av krav som ställs på vittnet. Ytterligare en likhet med exemplen ovan är att polisen tar upp tidsaspekten, vilken dels placerar in händelsen i tid, dels aktualiserar potentiell svårighet med att minnas (Nyroos, 2024). Polisens fråga i förstaturen (rad 4–5) konstruerar således en svarsposition med möjlighet att inte besvara frågan, och här ser vi hur svaret initieras:

7 V: .hja asså ja kan berätta. de äh som sagt de e många år
8 sen, [ä::h ska du ställa frågor eller vill du att ja=
9 Pl: [M,
10 =ska [berätta
11 Pl: [du får gärna berätta [själv

Vittnet inleder med en metakommentar om att hen *kan berätta*, men upprepar samtidigt tidsaspekten och projicerar därmed ett disprefererat svar (Pomerantz, 1984). I ett första skede accepteras således berättarrollen genom en metakommentar – men ingen berättelse produceras. I stället benämner vittnet den förväntade proceduren för förhör genom att ställa en motfråga till polisen om huruvida de ska ställa frågor, eller om hen ska berätta. Här inleds en fokusörflyttning från den efterfrågade berättelsen till berättandet som aktivitet och dess struktur, och polisens svar i rad 11 synliggör att fritt berättande är önskvärt. Vittnet tar åter turen i rad 12, utan att ge något egentligt svar på det hen eventuellt kommer ihåg:

12 V: [Ja asså ja vill verkligen
13 samarbeta men de e ju äh jag kommer inte säga nånting
14 mer än vad jag sa förut liksom, för att de e ju
15 verkligen så, [de finns inget å berätta liksom.
16 Pl: [M,

Vittnet påpekar att hen inte kommer ihåg några detaljer, men börjar återge några händelser från det förflutna utan polisiär relevans. Detta fortgår i ungefär en minut, innan vittnet avbryter berättelsen och avsäger sig berättarrollen:

33 (0.8)
 34 så att äh ja. de e bättre du ställer frågor
 35 för att jag- jag vet inte vad jag ska säga
 36 liksom. [de e så länge sen.
 37 P1: [M,

Här markerar vittnet att det inte går att berätta om man inte vet vad man ska säga, och lyfter igen tidsaspekten som en försvårande omständighet. Detta godtas dock inte av polisen, som svarar:

38 V: [datum å sånt där de-
 39 P2: [samtidigt Marie så är det här- det här måste ju
 40 vara en väldigt speciell händelse i ditt liv.

Polisen flyttar då fokus till tiden för händelsen som är under utredning, och att den torde innebära särskilda omständigheter för vittnet. Turen i rad 39–40 implicerar således att vittnet *borde* ha något att berätta. Detta uttalas inte explicit, utan antyds genom hänvisning till *speciell händelse*, vilket implicerar att vittnet borde ha minnen från tiden och således kunna producera en berättelse. Vittnet konstrueras alltså som en person med speciella erfarenheter, vilka också skapar förväntningar på vittnet som en berättare. Det följer dock ingen berättelse på polisens tur, utan i stället bekräftar vittnet att det var en speciell tid i livet varpå hen tystnar och polisen i stället initierar en fråga-svarsstruktur. Sammantaget visar vittnet med olika medel att hen inte har något att tillföra utredningen, oavsett om det beror på ovilja att berätta eller bristande minne.

Vad som blir tydligt i förhörets inledning är dock polisens önskan – och förväntan – på den förhörde att producera en berättelse. Vittnet visar motstånd, men berättar om händelser från det förflutna, vilket strukturellt tillgodoser frågeställaren med ett svar i den sekventiella svarspositionen. Innehållet behandlas dock av polisen som polisiärt irrelevant. Motståndet stegras genom att vittnet nekar till rollen som berättare, och lämnar över till polisen att ställa frågor. För den som inte kan eller vill prata utgör fråga-svarsformatet på så vis en resurs för att säga så lite som möjligt, då det innebär att man ger svar på tal men inte behöver ta ansvar för längre turer av det slag som berättarformatet kräver.

5 Slutsatser: från policy till praktik

Studien visar hur polisens inledande fråga bildar utgångspunkt för förhöret, och vad som händer i uppföljande tur. Det är tydligt (och

förväntat) att institutionsrepresentanten leder samtalet, men analyserna visar också hur det kan se ut då polisen styr den förhörde mot en fri berättelse och hur det skapar förväntningar på att den förhörde ska staka ut den fortsatta riktningen för samtalet. På så sätt rimmar praxis i de analyserade förhören väl med PEACE-modellen, som bland annat beskrivs i polisens handledning *Polismyndighetens handbok för förhör* (2023). Som de tre exemplen visar ställer polisen ofta en öppen fråga, som *kan du berätta spontant*, vilket skapar en bred ingång för den som förhörs. Ibland omnämns också den institutionella, förväntade, proceduren som när polisen säger *kan du först berätta, så ska vi fråga sen*. Frågan kan på så sätt vara flerledad, vilket också illustreras i exempel 3: *vad du minns idag av den här händelsen du är ju hörd en gång tidigare /.../ vad kommer du ihåg ifrån det här*. Ordet *händelse* får i sammanhanget närmast en funktion av myndighetsbegrepp då det används med den specifika betydelsen *det som är under utredning* av institutionsrepresentanten, medan det för lekmannen inte nödvändigtvis är tydligt vad som avses (jfr Johansson, 2024). Projektet *fri berättelse* kan då behöva kompletteras eller ersättas med fråga-svarsekvens så att den efterfrågade berättelsen kan få en riktning. Fråga-svar används också i inledningen vid uppföljande förhör och förhör med misstänkt i materialet, vilka inte redovisats här. Fritt berättande accepteras som visats i exempel 3 inte heller av alla – i huvudsak inte av personer med anknytning till misstänkt. Resultatet kan jämföras med Byrmans (2017) undersökning av förhör med personer misstänkta för skattebrott, där förhören inleds med en gärningsbeskrivning följt av mer riktade och insnävande frågor. Sammantaget antyder detta att den kategori (t.ex. *misstänkt* eller *vittne*) som den förhörde tillhör har betydelse för om en inledande berättelse efterfrågas eller inte.

En ytterligare slutsats är att det tycks finnas en empirisk skillnad mellan å ena sidan *fri berättelse* såsom det beskrivs i metodstödet, och *fritt berättande*. Fri berättelse ska som nämnts efterfrågas av polisen direkt efter den formaliserade inledningen och förväntas kunna formuleras av den förhörde utan vidare frågor från polisen – något som också sker i de flesta förhören i vårt material. Fritt berättande, i sin tur, förekommer senare i de studerade förhören, i klargörandefasen, och då som en del av fråga-svarsekvenser. Det förstnämnda, *fri berättelse*, visar en orientering mot polisförhörets faser, men också berättandets prefererade form genom förhörshandbokens uppmaning om öppna frågor. Det andra, *fritt berättande*, har tydligare drag av orientering mot den lokala sociala situation som en specifik fråga projicerar, och består av utbyggda svar i linje med frågans förväntning – snarare än fasens förväntan. Oavsett när och i vilken form som berättelsen produceras fordras en berättare (jfr

Johnson, 2008), och genom polisens förmåga att anpassa sig kan således polisiärt relevant information tillhandahållas i berättelseformat vid olika platser och i olika faser under förhöret (jfr exempel 2 ovan). Att fritt berättande kan finnas senare under förhören i relation till de topiker som polisen initierar bekräftas av tidigare studier (Byrman, 2017).

Att på detta sätt studera faktiska polisförhör och hur polis och förhörd agerar i relation till fri berättelse som mål och medel belyser hur institutionella ramar hanteras i interaktion. Studien bidrar till en ökad förståelse för hur rättsstatens principer om en neutral utredning synliggörs och hanteras, och hur språkliga praktiker kan användas för att skapa förutsättningar för ett mer jämlikt och rättsligt hållbart samhälle. Våra analyser av materialet visar att polisen oftast efterfrågar fri berättelse och att rollen som berättare accepteras i de flesta förhör. Men, som framgår av exemplen finns också en variation i hur berättande görs, något som inte framhålls i metodstödet, där betoningen i stället ligger på en initial fri berättelse. Det finns också utrymme för förhandling och motstånd mot berättande, både vad gäller rollen som berättare och projektet fri berättelse.

Litteratur

- Antaki, C., Barnes, R., & Leudar, I. (2005). Diagnostic formulations in psychotherapy. *Discourse Studies*, 7(6), 627–647.
<https://doi.org/10.1177/1461445605055420>
- Byrman, Y. (2017). *Så fångas de misstänkta ord. Förhör och dokumentationspraktiker på Skattebrottsenheten*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].
- van Charldorp, T. (2012). *From police interrogation to police record*. [Doktorsavhandling, Vrije Universiteit Amsterdam].
- De Fina, A., & Georgakopoulou, A. (2008). Introduction. Narrative analysis in the shift from text to practices. *Text and Talk*, 28(3), 275–281.
<https://doi.org/10.1515/TEXT.2008.013>
- Drew, P., & Heritage J. (Red.) (1992). *Talk at work: Interaction in institutional settings*. Cambridge University Press.
- Eriksson, M. (1997). *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion* (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43). [Doktorsavhandling, Uppsala universitet].
- Heritage, J., & Clayman, S. (2010). *Talk in action interactions, identities, and institutions*. Wiley-Blackwell.
- Heydon, G. (2004). Establishing the structure of police evidentiary interviews with suspects. *Forensic Linguistics*, 11(1), 27–49.
<https://doi.org/10.1558/sll.2004.11.1.27>

- Johansson, M. (2024). *I samtal med Kronofogden. Hur myndighetsservice görs i Språkliga möten mellan inringare och kundservicehandläggare*. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet].
- Johnson, A. (2008). "From where we're sat ...". Negotiating narrative transformation through interaction in police interviews with suspects. *Text & Talk*, 28(3), 327–349. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2008.016>
- Jönsson, L. (1988). *Polisförhören som kommunikationssituation* (Studies in Communication 23). [Doktorsavhandling, Linköpings universitet].
- Kronkvist, O. (2021). *Polisförhör. Metoderna, forskningen och lagen* (2 uppl.). Gleerups.
- Labov, W. (1972). *Language in the inner city. Studies in the black English vernacular*. University of Pennsylvania Press.
- Nielsen, M., Nielsen, S., Gravengaard, G., & Due, B. (2012). Interactional functions of invoking procedure in institutional settings. *Journal of Pragmatics*, 44(11), 1457–1473. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.06.007>
- Nord, A., & Sörlin, M. (2017). Med vardagens eller myndighetens ord? Ordval och kategoriseringar i offentliga e-servicemöten mellan enskilda och myndigheter. I F. Lindahl, J. Prentice, M. Andréasson, E. Sköldberg, S. Lindström, H. Adamsson Eryd & M. Sandberg (Red.), *Svenskans beskrivning 35. Förhandlingar vid trettiiofemte sammankomsten för svenskans beskrivning. Göteborg 11–13 maj 2016* (s. 255–269). Göteborgs universitet.
- Norrby, C. (1998). *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*. (Acta Universitatis Gothoburgensis, Nordistica Gothoburgensia 21). Göteborgs universitet.
- Nyroos, L. (2024). "I don't Remember that": Negotiating Memories and Epistemic Claims in Swedish High-Stake Police Interviews. *International Journal for the Semiotics of Law = Revue Internationale de Sémiotique Juridique*, 37(2), 485–515. <https://doi.org/10.1007/s11196-023-10044-9>
- Polismyndighetens handbok för förhör. Polismyndighetens förhørsmodell*. (2023). PM 2023:2. Polisen.
- Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes. I J. Maxwell Atkinson & J. Heritage (Red.), *Structures of Social Action* (s. 57–101). Cambridge University Press.
- Rehnberg, H. (2014). *Organisationer berättar: Narrativitet som resurs i strategisk kommunikation*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 90). Uppsala universitet.
- Rättegångsbalken (SFS 1942:740).
- Sidnell, J., & Stivers, T. (2013). *The handbook of conversation analysis*. Wiley-Blackwell.

- Stevanovic, M. (2018). Social deontics: A nano-level approach to human power play. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 48(3), 369–389. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12175>
- Stokoe, E. (2009). “For the benefit of the tape”: Formulating embodied conduct in designedly uni-modal recorded police–suspect interrogations. *Journal of Pragmatics*, 41(10), 1887–1904. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.09.015>
- Stokoe, E., & Edwards, D. (2006). Story formulations in talk-in-interaction. *Narrative Inquiry*, 16(1), 56–65. <https://doi.org/10.1075/ni.16.1.09sto>
- Zimmerman, D. H. (1998). Identity, context and interaction. I C. Antaki & S. Widdicombe (Red.), *Identities in Talk* (s. 87–106). Sage.